

JURATĖ PAJĖDIENĖ
Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: dabartinės ir senosios lietuvių kalbos
sakinio sandaros tyrimai.

PRIJUNGIAMIEJI LAIKO
SAKINIAI SU JUNGIAMUOJU
ŽODŽIU (*PIRM*) *NEG*
SENUOSIUOSE XVI–XVII a.
LIETUVIŲ RAŠTUOSE

Temporal Clauses with Conjunction *neg*
in Old Lithuanian Writings

ANOTACIJA

Straipsnyje aptariami senosios lietuvių kalbos prijungiamieji laiko sakiniai su jungiamaisiais žodžiais (*pirm*) *neg(i)* / *nei(gi)* / *neng*. Nagrinėjamą medžiagą sudaro Jono Bretkūno *Postilės* (1591), Mikalojaus Daukšos *Postilės* (1599), Konstantino Sirvydo *Punktų sakymų* (I – 1629, II – 1644) sakiniai, kuriuose dviejų propozicijų išsidėstymas laike nusakomas pasitelkiant vieną iš nurodytų jungiamųjų žodžių. Bretkūno *Postilėje* vartojami tik laiko sakiniai su sudėtinio jungiamuoju žodžiu *pirm(a) nei(g)* / *neng* / *neg*. Daukšos *Postilėje* ir Sirvydo *Punktuose sakymų* užfiksuoti įvairesnės struktūros sakiniai su *neg(i)*, *neygi*, *nieig* – šiuose raštuose esama ir laiko sakinių su *neg* be atliepiamojo žodžio *pirm*.

ANNOTATION

The article gives an overview of the structure and semantics of subordinate clauses of time boundary with the conjunction (*pirm*) *neg* in Old Lithuanian writings (in texts of Bretkūnas' *Postilla* (1591), Daukša's *Postilla* (1599) and Sirvydas' *Punktai Sakymų* (I – 1629, II – 1644)).

ESMINIAI ŽODŽIAI: prijungiamasis ryšys, laiko sakiniai, šalutinio dėmens tariniu nusakomas vėlesnis nei pagrindinio dėmens veiksmas, faktyvumo raiška, dvejopa semantinė funkcija.

KEYWORDS: subordination, temporal clauses, temporal posteriority, facticity, dual semantic function.

In all these texts most popular are temporal clauses with the compound conjunction *pirm neg* (only the compound conjunction *pirm neg* is used in temporal clauses in Bretkūnas' *Postilla*). The temporal clauses introduced by the single conjunction *neg* (no longer used in temporal clauses in Modern Lithuanian) are found in the texts by Daukša and Sirvydas.

IVADAS

Senajoje lietuvių kalboje sakiniams su jungiamuoju žodžiu *neg*¹ galėjo būti nusakomi ne tik kokybiniai dviejų veiksmų lyginimo, bet ir veiksmų gretinimo laike santykiai². Sakiniai su greta ar atokiau jungiamojo žodžio *neg* esančiu papildomu laiko modifikatoriumi *pirm* gali būti interpretuojami ne tik kaip laiko³, bet ir kaip lyginamieji. Dabartinėje lietuvių kalboje jungiamųjų žodžių *negu*, *nei* anksčiau turėta laiko ribos reikšmė yra sunykusi: gramatiniuose aprašuose *negu*, *nei* apibūdinami tik kaip lyginamieji skirtumo jungtukai⁴, o sakiniai su šiais jungiamaisiais žodžiais aprašomi kaip skirtumo lyginamieji⁵. Sakiniai su *negu*, *nei*, kuriais gretinamas dvie-

¹ Straipsnyje *neg* pasirenkamas kaip bendras jungiamojo žodžio vardas (ten, kur nebūtina detalizuoti) – apimantis skirtingus *neg* įvardijimo variantus, tokius kaip *negi*, *nei*, *neigi*, *nieig*, *neng*.

² Apie netiesioginį ar neišreikštą lyginimą bet kokio pobūdžio teiginiuose, žr. Lyons (1993: 274tt). Apie lyginimo vienoje erdvėje ir skirtingose erdvėse galimybes ir apie tai, kad lyginti du veiksmus – reiškia lyginti jų išsidėstymą tam tikroje (pavyzdžiui, laiko) skalėje, žr. Fauconnier (2003: 132; 137). Apie lyginamųjų sakinių ryšį su laiko sakiniais, žr. Lieko (1992: 223).

³ Analogiško modelio senosios lenkų kalbos laiko sakiniai su *niż* apibūdinami kaip pagrindiniame dėmenyje dažniausiai turintys laiko reikšmės prieveiksmį ar prieveiksminį jungtuką, tampantį lyginimo pagrindu nusakant šalutinio dėmens veiksmo laiką (Klemensiewicz ir kt. 1955: 468). Jaroslavas Baueris neigė senajoje čekų kalboje vartoto laiko reikšmės jungiamojo žodžio *než* tiesioginę sąsają su neiginio dalelytės *ne* ir aiškinamojo jungtuko *že* samplaika. Jo manymu, taip aiškinama gali būti tik lyginamosios reikšmės jungiamojo žodžio *než* kilmė. Jungiamojo žodžio *než* laiko reikšmę Baueris vertino kaip antrinę, susidariusią vartojant *než* lyginamosios reikšmės konstrukcijose po deiktinę funkciją atliekančio prieveiksmio *prvé* ar komparatyvo *dřéve*. Bauerio teigimu, senosios čekų kalbos raštuose nuo XIV a. antrosios pusės aptinkamos sakinių, kuriuose vieną patį *než* galima laikyti laiko reikšmės jungiamuoju žodžiu, fiksacijos (Bauer 1972: 445–446, 448).

⁴ Plg. Valiulytė (2006: 459). Jonas Balkevičius *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksėje* sakinių su *anksčiau*, *negu* bei *greičiau*, *negu* pavyzdžių pateikė skirsnyje „Laiko aplinkybės šalutiniai sakiniai“ pridėdamas pastabą, kad tai „palyginamieji šalutiniai sakiniai laiko aplinkybei paaiškinti“ ir nuorodą apie retą jų vartoseną (Balkevičius 1963: 351–352).

⁵ „Šių sakinių šalutiniai dėmenys yra susiję su tam tikrais pagrindinio dėmens žodžiais. Tuo skirtumo lyginamieji sakiniai yra artimi tiesioginio prijungimo sakiniams. Jų dėmenys dažniausiai esti nesavarankiški ir glaudžiai susiję tarp savęs“; „[Š]alutiniai dėmenys siejami su pagrindiniuose dėmenyse einančiais aukštesniojo laipsnio [...] prieveiksmiais [...]“. Kaip skirtumo lyginamieji aprašomi ir sakiniai su *negu*, *nei*, kuriais lyginamas dviejų veiksmų išsidėstymas laike (Ambrasas 2006b: 695).

jų veiksmų išsidėstymas laike, dabartinėje kalboje vartojami retai⁶, būtinas elementas šiuose sakiniuose yra laikorieveiksmis *pirma* / *pirmiau* / *anksčiau*⁷.

Senosios lietuvių kalbos tyrėjai (Eduardas Hermannas⁸, Leonardas Drotvinas⁹, Jonas Palionis¹⁰, Vytautas Ambrazas¹¹) sakinius su *pirm neg* aprašo kaip išreiškiančius laiko santykius¹².

VARTOSENOS DAŽNUMAS

Aptariamuosiuose Jono Bretkūno, Mikalojaus Daukšos ir Konstantino Sirvydo raštuose laiko sakiniai su *neg* vartojami dar gana dažnai. Sakinių su *neg* santykinė kiekybinė raiška¹³ bendrame kiekvieno iš nurodytų šaltinių laiko ribos prijungiamų-

⁶ Tik vieną kitą tokį sakinį galima aptikti ir *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne*, pvz.: *Paklaustas, ar važiuos Kalėdų atostogų į Norvegiją, Brynas pirmiau negu atsakė, pasižiūrėjo į Joną Kazlauską, žvilgsniu klausdamas, ar jis neapsigalvojo*. Dabartinėje kalboje greta vienas kito esančių veiksmų išsidėstymui laike išryškinti dažniausiai parenkamos *prieš* + pusdalyvis konstrukcijos, plg., *prieš atsakydamas Brynas pasižiūrėjo*, arba konstrukcijos su jungiamuoju žodžiu *o* irrieveiksniu *vėliau*, pvz.: *Vieni pirmųjų pavasario augalų, kurie pirmiau pražysta, o vėliau sulapoja, yra forzitijos* DLKT. Plg. jo variantus: *Vieni pirmųjų pavasario augalų, kurie prieš sulapojimą pražysta, yra forzitijos* bei *Vieni pirmųjų pavasario augalų, kurie pražysta pirmiau nei sulapoja, yra forzitijos*.

⁷ Panašios irrieveiksniu *vėliau* galimybės (tik priešinga semantika), plg. [...] *tą vakarą jos motina buvo išėjusi ir grįžo vėliau nei dukteriai atsitiko nelaimė* DLKT. Apie prijungiamojo ryšio sakinius žymimus *before* (*prieš /iki*) ir *after* (*po to, kai*) santykius žr. Cristofaro (2005).

⁸ Darbe *Über die Entwicklung der litauischen Konjunktionalsätze* jungiamųjų žodžių tyrimo apibendrinamojoje lentelėje *pirm neg* įrašytas laiko reikšmės skiltyje; Jono Bretkūno *Postilės pirm neg* siejamas su vokiečių kalbos jungtuku *ehe*, o Mikalojaus Daukšos katekizmo sakiny su *pirm neg* pateikiamas atskirai nuo kitų šiame šaltinyje esančių sakinių su *neg* (Hermann 1912: 29, 34–35).

⁹ Leonardas Drotvinas *pirm neg* ir jo variantus įvardija kaip senuosiuose lietuvių kalbos raštuose vartotus prijungiamųjų laiko aplinkybės sakinių jungtukus (Drotvinas 1968a; 1968b: 89, 95).

¹⁰ Jonas Palionis jungtuką *neng*, vartojamą tik Rytų Prūsijos raštuose, įvardija kaip komparatyvinį, atstojantį *negu*, ir nurodo jo vartojimo sritis – „lyginamuosiuose posakiuose ir laiko aplinkybės sakiniuose (drauge su *pirm*)“ (Palionis 1967: 202).

¹¹ Apie šalutinių dalyvinių sakinių vartojimą su jungiamaisiais žodžiais *net*, *net pirm*, *pirm nei* „panašia veiksmo ribos reikšme kaip su *iki*“ bei apie šių jungiamųjų žodžių jungimąsi su absoliutinėmis konstrukcijomis žr. Ambrazas (2006a: 453–454); apie šalutinius veiksmažodinius sakinius su *pirm nei*, *pirm neng* veiksmo ribai reikšti žr. Ambrazas (2006a: 456).

¹² Jonas Jablonskis *neig*, *neg*, *pirm neng*, *pirm neig*, *pirm negu* taip pat skyrė prie laiko aplinkybių jungiamųjų žodžių (Jablonskis 1911: 498), nuorodą apie jų šaltinį (senuosius raštus) pateikdamas pastaba: „panašius pavyzdžius, kiek tuo tarpu yra žinoma, iš žmonių kalbos neturime“ (Jablonskis 1911: 510–511).

¹³ Apie kiekybinio santykio su kita (ar kitomis) atitinkamos reikšmės konstrukcijomis, o ne atskirų absoliučiu duomenų svarbumą žr. Ambrazas (2006a: 39).

Prijungiamieji laiko sakiniai su jungiamuoju žodžiu
(*pirm*) neg senuosiuose XVI–XVII a. lietuvių raštuose

jų sakinių vartosenos fone panaši kaip prijungiamųjų laiko ribos sakinių su *net*¹⁴ – laiko ribos sakiniai su *neg* Bretkūno *Postilėje* (19x) ir Sirvydo *Punktuose sakymų* (13x) santykinai vartojami kiek dažniau nei laiko ribos sakiniai su *net*, o Daukšos *Postilėje* (57x) – kiek rečiau (plg. 1 lentelėje pateikiamus duomenis).

1 LENTELĖ. Kiekybinis BP, DP, SP laiko sakinių santykis su jungiamaisiais žodžiais *neg* ir *net* su visais prijungiamaisiais laiko ribos sakiniiais

Laiko ribos sakiniai	BP	DP	SP	Vartosenos dažnumo vidurkis
Sakiniai su <i>neg</i>	19 (~17,8%)	57 (22,7%)	13 (~25,5%)	(~22%)
Sakiniai su <i>net</i>	14 (~13,2%)	72 (28,7%)	8 (~15,7%)	(~19,2%)
Bendras laiko ribą nurodančių prijungiamųjų sakinių kiekis šaltinyje	107 (100%)	251 (100%)	51 (100%)	(100%)

Daukšos *Postilėje* esantys laiko sakiniai su *neg* (*neg* (54x), *neg* (3x)) ir *pirm* (*pirm'* (33x); *pirm* (11x); *pirm* (3x); *pirm* (1x)) atitinka Jokūbo Wujeko postilės¹⁵ laiko sakinius su jungiamuoju žodžiu *niż*¹⁶ (*niż* (24x), *niżli* (29x), *niżeli* (3x), *niżem* (1x)¹⁷), kurie dažniausiai vartojami su prepoziciniu atliepinium *pierwey* (41x), *pirwey* (8x). Sirvydo *Punktų sakymų* laiko sakiniuose *neg* užrašytas kaip *negi* (9x), *neygi* (2x), *neg* (1x), *nieig* (1x), o *pirm* dažnumas toks: *pirm* (5x), *pirma* (5x), *pirmay* (1x). *Ponkty Kažan*¹⁸ tekste *neg* ir *pirm* turi įvairesnių atitikmenų: *niż* (7x),

¹⁴ Čia laiko sakinių su *net* ir *neg* vartoseną lyginama dėl panašaus šių sakinių raidos pobūdžio – laiko sakiniai su *net* dabartinėje lietuvių kalboje nebevartojami, o laiko / lyginimo sakiniai su *negu* / *nei* ir *pirma* / *ankščiau* vartojami labai retai. Daugiau apie prijungiamųjų laiko sakinių su jungiamuoju žodžiu *net* semantines ir gramatines ypatybes žr. Pajėdienė (2010).

¹⁵ Apie DP šaltinius žr. Palionis (2000: 17–18).

¹⁶ Senojoje lenkų kalboje *niż* / *niżli* buvo vartojamas (iki XVIII a.) prijungiamuosiuose laiko sakiniuose veiksmų sekai nusakyti (Klemensiewicz ir kt. 1955: 468).

¹⁷ Plg. DP 523₄₅ sakinį.

¹⁸ Konstantinas Sirvydas *Punktai sakymų* „Prakalboje į skaitytoją“ taip pristatė vertimo pobūdį: „norėta duoti deramą vertimą iš lietuvių kalbos ir, kiek tik buvo įmanoma, žodis į žodį išdėstyti, kad būtų suprantama“ (citata iš Reginos Koženiausienės vertimo (Koženiausienė 1990: 296)).

a niŹ (1x), *niŹli* (2x), *nim*¹⁹ (2x), *aŹ* (1x)²⁰, einančių su modifikatoriais *pierwey* (4x), *wprzod*²¹ (5x), *prŹed tym* (1x).

VARTOSENĄ ĮVAIRIUOSE PAMOKSLŲ TEKSTO SLUOKSNIUOSE

Autorystės požiūriu pamokslo tekstas susideda bent iš dviejų sluoksnių²². Vienas jų yra su autorystės nuorodomis pateikiamos ištraukos iš Biblijos, arba perikopės. Kitą teksto sluoksnį sudaro cituojamosioms perikopėms aiškinti skirti komentarai, aptariamuose tekstuose vadinami *išguldymais* (BP, DP) ar *punktais* (SP). Pastarajame – interpretuoti skirtame – teksto sluoksnyje kai kurios evangelijų teksto atkarpos gali būti percituojamos ar pakartojamos dar kartą.

Aptariamųjų tekstų perikopėse yra 10 prijungiamųjų laiko sakinių su (*pirm*) *neg*: BP yra 5 sakiniai, DP – 4 sakiniai, o SP – 1 sakiny (žr. 2 lentelę).

2 LENTELĖ. Laiko sakinių su *neg* pasiskirstymas pamokslų teksto sluoksniuose

Sakiniai su <i>neg</i>	Citasos iš Biblijos	Pamokslininko komentaras				
		Numanomos citatos iš Biblijos		Pamokslininko tekstas		
BP	5 sakiniai	7 sakiniai		7 sakiniai		
	<i>pirm neng</i> (3x), <i>pirm nei</i> (1x), <i>pirm neig</i> (1x),	<i>pirm nei</i> (6x), <i>pirm neg</i> (1x),		<i>pirm nei</i> (6x), <i>pirm neig</i> (1x)		
DP	4 sakiniai	7 sakiniai		46 sakiniai		
	<i>pirm neg</i> (4x)	<i>pirm neg</i> (4x)	<i>neg</i> (3x)	<i>pirm neg</i> (26 x)	<i>pirm...neg</i> (14x)	<i>neg</i> (6x)
SP	1 sakiny	–		12 sakinių		
	<i>pirm neg</i> (1x)	–		<i>pirm neg</i> (4x)	<i>pirm ...neg</i> (4x)	<i>negi... pirma</i> (2x)

¹⁹ SP I 80₅ *pirm negi* atitinka *prŹed tym nim*, o SP I 244₂₅ sakinyje esantį *pirma... negi* atitinka *wprzod... nim*. Apie senosios lenkų kalbos prijungiamuosiuose laiko sakiniuose vartojamą jungiamąjį žodį *nim* žr. Klemensiewicz ir kt. (1955: 469).

²⁰ SP I 143₂₇ sakinyje *aŹ* eina su prepoziciniu *nie pierwey*. Apie *aŹ* polinkį jungtis su kitais jungtukais arrieveiksmiais žr. Klemensiewicz ir kt. (1955: 468).

²¹ Plg. senosios lenkų kalbos laiko sakiniuose su *niŹ* vartojamo *wprzod* pavyzdžius (Klemensiewicz ir kt. 1955: 469).

²² Apie pamokslininko atliekamus kompiliatoriaus ir interpretatoriaus vaidmenis žr. Pisarkowa (1984: 209).

Prijungiamieji laiko sakiniai su jungiamuoju žodžiu
(*pirm*) *neg* senuosiuose XVI–XVII a. lietuvių raštuose

BP, DP ar SP perikopių laiko sakiniai su *pirm neg* atitinka Vulgatos laiko sakinius su jungiamaisiais žodžiais *priusquam* arba *antequam* bei graikiško NT laiko sakinius su $\pi\rho\iota\nu$ arba $\pi\rho\delta\ \tau\omicron\upsilon\tilde{\nu}$ (žr. 3 lentelę). Jungiamojo žodžio *neg* DP 148₂₈ sakinyje (tai numanoma Mt 26,34 eilutės citata²³) parinkimas, neatitinkantis lenkiško sudėtinio *pierwey niź* (W³ 154₁₂), labiau sietinas ne su lotynišku *antequam* (nes, pvz., DP 127₂₈ sakinyje su *pirm neg* taip pat atitinka Vulgatos sakinį su *antequam*), bet su lietuviško evangelijų teksto tradicija²⁴ – pirmiausia su Baltramiejaus Vileto *Evangelijų bei Epistolų* (1579) tekstu²⁵. DP 148₂₈ sakinio jungiamasis žodis ir šalutinio dėmens žodžių tvarkos modelis skiriasi nuo lenkiško originalo, bet sutampa su atitinkamo²⁶ VEE sakinio modeliu, plg.:

- [...] *iog̃ bia nakti / neg gaidis du kartū pragis / tris kartus manės vžg̃f̃sies̃*. DP 148₂₈
 [...] *iź ty dźis̃ tey nocy / pierwey niź dwákroc̃ kur zápoie/ trzykroc̃ fie mnie záprzyb̃*. W³ 154₁₂
 [...] *iog̃ fche nakti neig gaidis du kartu pragys / tris kartus manes vffignfi* VEE 188₁₉²⁷
 [...] *quia in hac nocte antequam gallus cantet ter me negabis* Mt 26,34
 [...] *σοι ο̃τι εν ταυτη τη νυκτι πρ̃ιν ἀλέκτορα φωνῆσαι τρις ἀπαρνῆση με* Mt 26,34

3 LENTELĖ. Perikopėse esančių laiko sakinių su *neg* jungiamųjų žodžių atitikmenys įvairiuose šaltiniuose

Jungiamasis žodis perikopėje	VEE	BP ²⁸	DP	SP	W ³	Vulg	NT
Jn 4,49	<i>pirm neig</i> 122 ₁	<i>pirm neig</i> II 474 ₁	<i>pirm' / neg</i> 355 ₂	–	<i>pierwey / niźli</i> 366 ₁₂	<i>priusquam</i>	$\pi\rho\iota\nu$

²³ Plg. *Passia ... iźg̃ keturiū EwangeliŃtu trumpáy furinkta* DP 144; I dalies tekstas – DP 148–149.

²⁴ Apie Bretkūno *Postilės* šaltinius – Baltramiejaus Vileto *Evangelijas bei Epistolas* ir *Enchiridioną* (1579) – ir tai, kad Bretkūno *Postilės* perikopės „laikytinos nauja Vileto tekstų redakcija ir traktuotinos kaip dviejų autorių kūrybinio darbo rezultatas: Vileto kaip vertėjo ir Bretkūno kaip vertimo redaktoriaus“, žr. Aleknavičienė (2005: 28; 2008: 31).

²⁵ Nuorodų į ankstesnius tyrimus ir literatūrą apie galimą DP perikopių teksto ir Vulgatos ryšį, o kai kuriais atvejais apie galimas DP ir VEE teksto sąsajas žr. Maskuliūnas (2000: 107). Apie Daukšos ir Jokūbo Wujeko vartojamą, nei lietuvių, nei lenkų kalbai nebūdingo įvardinio refleksyvumo raiškos modelio sąsają su lotynų ir graikų kalbų įtaka bei apie tai, kad „tais atvejais, kai ir Wujeko tekstas skiriasi, refleksyvų vartoseną DP sietina su Vileto EE [...]“ žr. Maskuliūnas (2000: 121).

²⁶ Plg. *Historia apie Muka ir Smerti Pona muŃu Iefaus ChriŃtaus / pagal keturiu EuangeliŃtu*. VEE 188–214

²⁷ Nagrinėjimui reikalinga BP, SP ir VEE medžiaga imta iš kompiuteriu surinktų tekstų ir Lietuvių kalbos instituto parengtų kompiuterinių žodžių formų konkordancijų. Konkordancijas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo lėšomis pagal Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos vartojimo ir ugdymo 1996–2005 metais programą 1997–1998 metais parengė Ona Aleknavičienė, Ričardas Petkevičius ir programuotojas Vytautas Zinkevičius, vadovaujami habil. dr. Sauliaus Ambrazo.

²⁸ Martyno Liuterio Biblijos vertime atitinkamuose laiko sakiniuose vartojamas jungiamasis žodis *ehe*.

Jungiamasis žodis perikopėje	VEE	BP ²⁸	DP	SP	W ³	Vulg	NT
Jn 8,58	<i>pirm neng</i> 53 ₂₁	<i>pirm neng</i> I 320 ₇ <i>pirm nei</i> I 326 ₂	<i>pirm</i> <i>neg</i> 127 ₂₈	<i>pirm neg</i> II 109 ₂₃	<i>pierwey</i> <i>niž</i> 135 ₉	<i>antequam</i>	πρὶν
Jn 14,9	<i>pirm neng</i> 77 ₂₀	–	<i>pirm'</i> <i>neg</i> 239 ₅₁	–	<i>pierwey</i> <i>nižby</i> 244 ₁₇	<i>priusquam</i>	πρὶν
Lk 2,21	<i>pirm neng</i> 20 ₁₀	<i>pirm neng</i> I 126 ₆ <i>pirm neng</i> I 133 ₉	<i>pirm</i> <i>neg</i> 53 ₂₁	– –	<i>pierwey</i> <i>nižli</i> 53 ₃ –	<i>priusquam</i>	πρὸ τοῦ

NEG VARTOJIMO SAKINYJE GALIMYBĖS

Kaip jau buvo minėta, BP, DP, SP tekstuose aptinkama įvairios *neg* vartosenos laiko sakiniuose atvejų: vieninio *neg*, pvz.:

Pawadines tad tafsai Wießpatis dëßimti tarnú sawú / neg nùg iu ißwažëwo / dáwe üemus / dëßimti ilguiu arba griwnu [...]. DP 382₂₀

Weżwawßy tedy Pan [...] ßlug swoich / niž od nich odiechal / dał im [...]. W³ 396₃₇

teip' pakabintas žmôgus ne tûiéus mire / kaip' kiti: bët' ilgái wárgintis turëio / neg numire. DP 176₂₈

[...] ale fie dlugo mecžyc mußial / nižli omárl. W³ 185₂₀

gretiminės vartosenos *pirm neg*, pvz.:

Páßkui to wel Adriônas Pópiezius ketwîrtas / pirm' neg vžuftóio Pópieziumi / nißiustas nùg Eugeniufo Pópiežus fugražino Norwëia wieróßp. DP 91₂₄

Potym záfie Adryán Papiëž czwarty / pierwey niž zoßtal Papiëžem [...] náwrocil Norwegia ná wiáre [...]. W³ 92₂₈

negretiminės vartosenos *pirm* ir *neg*: atokiau nuo *neg* esančio *pirm* vartoseną paprastai būna prepozicinė (*pirm*, *neg*...); po *neg* einančio *pirm*... vartoseną reta (žr. 4 lentelę), pvz.:

Prijungiamieji laiko sakiniai su jungiamuoju žodžiu
(*pirm*) *neg* senuosiuose XVI–XVII a. lietuvių raštuose

[...] *ir teyp Christus iop fūgrīfta / ir giwena iump / kaip pirmay giweno / negi buwo pameftas per dafīleydimu didžio nufideimo.* SP I 207₁₁

[...] *y mieþka w nim / iáko pierwey mieþkał / niþli go byl ʒgubil* [...] SP I 207₁₄

Iþ paweykšto paties Diwio / kuris negi žmogu karalum ir wieþpatim paftate / pirma namus iam gražus ir iždabintus / tay ira tu fwietu padare / ir potam ii iuofna ont giwenimo ir wieþpatawimo iwede. SP I 143₁₇

[...] *który niþli człowieká królem y panem poftánowił / pierwey mu dom piekny* [...] *uczynił* [...]. SP I 143₂₀

Aptariamų šaltinių tekstuose dažniausiai vartojamas gretiminės vartosenos *pirm neg* (žr. 4 lentelę). Tik tokia *pirm neg* vartoseną aptinkama Bretkūno *Postilėje* (iš viso 19 sakinių su *pirm neg* fiksacijų, užrašytų kaip *pirm nei* (13x), *pirm neng* (3x), *pirm neig* (2x), *pirma neg* (1x)). Gretiminis *pirm neg* aptinkamas 33 Daukšos *Postilės* sakiniuose (~58% visų laiko ribos sakinių su *neg* atvejų DP). Sirvydo *Punktuose sakymų* 5 laiko sakiniai su gretiminės vartosenos *pirm neg* sudaro ~38,5% visų šiame šaltinyje esančių laiko sakinių su *neg* (gretiminės vartosenos *pirm neg* užrašyta trejopai: *pirm negi* (3x); *pirm neg* (1x); *pirma neig* (1x)).

Daukšos *Postilėje* ir Sirvydo *Punktuose sakymų* jungiamasis žodis *neg* buvo vartojamas ir su atokiau esančiu prepoziciniu *pirm* (15 sakinių DP sudaro ~26%, o 4 sakiniai SP sudaro beveik ~31% visų laiko ribos sakinių su *neg* šiuose šaltiniuose fiksacijų).

Sakiniai su *neg*, einančiu prieš *pirm*, aptinkami tik Sirvydo tekste (2x).

Sirvydo *Punktuose sakymų* (2x) ir Daukšos *Postilėje* (9x) laiko ribos sakiniai su vienienu *neg* sudaro apie šeštadalį visų šiuose šaltiniuose esančių laiko sakinių su *neg*.

Daukšos *Postilėje* 2 sakiniai (DP 130₂₉ ir DP 148₂₈) su vienienu *neg* Daukšos buvo išversti pakeitus originale esantį jungiamąjį žodį – praleidus gretiminės vartosenos *pierwey*. Abu nurodytieji sakiniai su *neg* DP gretimuose kontekstuose turi jiems beveik identiškus sakinių atitikmenis, besiskiriančius jungiamuoju žodžiu nuo aptariamųjų (bet sutampančius su lenkiškuoju originalu). *Išguldyme* esantis laiko sakinis:

[...] *neg Abrômas bū / iau aþ efmi.* DP 130₂₉

[...] *že pierwey niþli Abráhám byl/ iam iuž ieft.* W³ 137₄₄

pateiktas aiškinant *Evangelijos pagal Joną* atkarpą, plg.:

[...] *pirm neg Abrômas bū / aþ efsmi.* DP 127₂₈

[...] *pierwey niþ Abráhám byl/ ia ieftem.* W³ 135₉

[...] / *pirm neng Abrahamas buwa / efch efmi.* VEE 53₂₁

[...] *Antequam Abraham fieret, ego sum.* Jn 8,58

[...] *πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμί.* Jn 8,58

Jau anksčiau minėtas Mt 26,34 eilutę perteikiantis sakiny DP (jungiamuoju žodžiu ir šalutinio dėmens žodžių tvarka besiskiriantis nuo atitinkamo lenkiško sakinio):

[...] *ioǫ bia nákti / neg gaidís du kartú pragís / tris kartus manés vǫǫǫfísies.* DP 148₂₈

[...] *iǫ ty dzís tey nocy / pierwey niǫ dwákroc kur zápoie/ trzykroc sie mnie záprzyǫ*
W³ 154₁₂

turi identišką atitikmenį Išguldyme (tik šiuo atveju lenkiškame tekste ir *niǫli* pavartotas be *pierwey*), plg.:

[...] *bia nákti / neg gaidís du kartú pragís / tris' kartus manés vǫǫǫfífi.* DP 150₁₆

[...] *tey nocy / niǫli kur dwákroc zápoie/ trzy kroc sie mnie záprzyǫ.* W³ 156₁₈

DP 159₁₅ sakiny (numanoma Mt 26,75 eilutės citata) turi jungiamąjį žodį *pirm neg* atitinkantį lenkišką *pierwey niǫ*, bet šio sakinio pagrindinio dėmens žodžių tvarka kiek kitokia (artimesnė graikiškam atitikmeniui), plg.:

[...] *pirm neg gaidís du kartú pragís tris kartus vǫǫǫfífi manés.* DP 159₁₅

[...] *pierwey niǫ kur dwákroc zápoie/ trzykroc sie mnie záprzyǫ.* W³ 165₂₃

[...] *pirm neng gaidíς du kartu giedos / vǫǫǫfífi manes tris kartus.* VEE 196₄

[...] “*Priusquam gallus cantet, ter me negabis*”. Mt 26,75

[...] *πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι τοῖς ἀπαρονήση με.* Mt 26,75

Numanoma Mt 26,75 eilutės citata Bretkūno *Postilėje* (iš keturių evangelijų sukompiliuoto teksto dalyje) laiko sakiniu perteikta panašiai²⁹ (vertinant jungiamąjo žodžio parinkimą):

Pirm nei gaidis du giedos / tu mane tris kartus ufigini. BP I 373₇

Lenkiško originalo siūlomo modelio parenkant jungiamąjį žodį neatitinka DP 278₂₃ sakiny su *pirm neg*, plg.:

kurié pirm neg intikéio / ne turéio býi príwerfstí nei futremtí / býi malónei turéio býi ilaiftí ir pralidétí [...]. DP 278₂₃

ktorzy niǫ wwierzyli / nie mieli býc [...]. W³ 285₂₅

²⁹ Bretkūno *Biblijos* vertime atitinkamos eilutės veiksmo laikas nurodomas parenkant kitokias raiškos priemonės: prielinksninę konstrukciją su daiktavardžiu *pirm gaidíhczo* Mt 26,34 ir šalutinį laiko sakinį su jungiamuoju žodžiu *pirm ne kaip: Pirm ne kaip Gaidis pragis* Mt 26,75 (cituota pagal Gelumbeckaitė 2002: 199).

Prijungiamieji laiko sakiniai su jungiamuoju žodžiu
(*pirm*) *neg* senuosiuose XVI–XVII a. lietuvių raštuose

4 LENTELĖ. Laiko sakinių su jungiamuoju žodžiu *neg* vartoseną

Jungiamasis žodis (su modifikato- riumi)	BP	DP	SP	Santykinio vartosenos dažnumo vidurkis (bendrame sakinių su <i>neg</i> fone)
<i>pirm(a) neg</i>	19 (100%)	33 (~57,9%)	5 (~38,5%)	~65,5%
<i>neg</i>	–	9 (~15,8%)	2 (~15,4%)	~10,4%
<i>neg(i) ... / pirma</i>	–	–	2 (~15,4%)	~5,1%
<i>pirma ... / neg(i)</i>	–	15 (~26,3%)	4 (~30,8%)	~19%
Iš viso	19	57	13	100%

LAIKO RIBOS SAKINIŲ SU (*PIRM*) *NEG* STRUKTŪRA

Dvejopos *pirm* sintaksinio vertinimo galimybės

Aprašant šalutinio dėmens su jungiamuoju žodžiu *neg* poziciją sudėtiniame sakinyje svarbu aptarti gretiminėje pozicijoje esančio *pirm* gramatinio vertinimo galimybes. Viena galimybė – greta *neg* einantį *pirm* laikyti pagrindinio dėmens sudėtyje esančiu atliepiamuoju žodžiu, kita – *pirm neg* vertinti kaip samplaikinį darinį (tuomet *pirm* kaip sudėtinio laiko ribos funkatoriaus dalis priklauso šalutinio dėmens struktūrai).

Nagrinėjamų šaltinių laiko sakiniuose prieš *pirm neg* dažniausiai būna skyrybos ženklas. Daukšos *Postilėje* 14 sakinių turi įkypą brūkšnelį prieš *pirm neg* (iš 23 gretiminio *pirm neg* pavartojimo ne sakinio pradžios pozicijoje atvejų); Bretkūno *Postilėje* laiko sakinių, kurie turi skyrybos ženklą prieš *pirm neg*, esantį ne sakinio pradžios pozicijoje, yra 11 (iš 13), o Sirvydo *Punktuose sakymų* – 2 (iš 3), pvz.:

[...] *prámintas yra nūg Anielo / pirm neg pradėios ifcioie*. DP 423₃
ktore miánowané ieft od Anyoła/ pirwey nūžli fie poczał w żywoćie. W³ 437₄₁

Schiteipo / pirm nei dangu giwas imtas stoios nūg iu akiu / paffirodufawiems Apafchtams / po fawa kenteghimu [...]. BP I 412_o

Kai kuriuose sakiniuose – DP (8x), BP (2x), SP (1x) – *pirm neg* skyrybos ženklu nuo sakinio neatskirtas, pvz.:

[...] *wieβpatiŝ mané apwĩldo ant' prãdzios kelú sawúiu pĩrm' neg ka padãre izg prãdzios nũg ãmžiu ejsmi aβ padarĩtas.* DP 44₁₀

[...] *Pan mie ofiegnãt ná poczãtku drog swoich / pierwey niŝli co uczyniĩ z poczãtku od wieku iestem ia zrzãdzony [...].* W³ 43₂₈

[...] *chrĩstus búwo pĩrm' neg izg mergós vžgime.'* DP 44₃₄

[...] *Chrystus byl pierwey niŝli fie z Pãnny národŝil.* W³ 43₄₁

[...] *kuris wĩffa péržino pĩrm' neg tãmpa.* DP 235₃

[...] *ktory wβytko przewie / pierwey niŝ fie ofstanie.* W³ 243₄₀

Viename DP sakinyje (cituojant Jn 4,49 eilutę) aptinkamas perskirtas gretiminės vartosenos *pĩrm neg* (pakartojama lenkiško originalo skyryba), plg.:

[...] *vžėik pĩrm' / neg numĩrs funús mãnas.* DP 355₂

[...] *sftap pierwey / niŝli vmrže fyn moy.* W³ 366₁₂

[...] *descende priusquam moriatur puer / filius meus.* Jn 4,49

[...] *κατάβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου.* Jn 4,49

[...] *ateik pĩrm' neg nũmĩrs waikas mana.* VEE 122₁

Kitur Jn 4,49 sakinio citatos (BP II 474₁) ar jos perpasakojimo (DP 357₉) sakiniuose prieš *pĩrm neg* yra brũkšnelis, plg.:

[...] *ateik / pĩrm' neg numirfchta waikas mana.* BP II 474₁

[...] *todrinağ ŝkũbinos / idãnt' ũ namũfn' atweŝtũ / pĩrm' neg io funús numirtũ.* DP 357₉

[...] *y przetoŝ fie ŝpieŝyĩ / aby go w dom przywiodyĩ / pierwey niŝby mu fyn vmãrĩ.* W³ 368₄₁

Nevienodai užrašomi Lk 2,21 eilutę nusakantys BP I 126₆ ir 133₉ sakiniai, plg.:

Kurio buwa pramintas nog Angelo / pĩrm' neg βiwate prãffideia. BP I 126₆

[...] *kuriu buwa pramintas nog Angelo pĩrm' neg βiwate prãffideia.* BP I 133₉

Kuriũ buwa pramintas nũg Angela / pĩrm' neg βiwate prãffideia. VEE 20₁₀

[...] *quod vocatum est ab angelo, priusquam in utero conciperetur.* Lk 2,21

[...] *τὸ κληθὲν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου πρὸ τοῦ συλληφθῆναι αὐτὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ.* Lk 2,21

Lk 2,21 eilutę nusakančio DP 53₂₁ sakinio skyryba kitokia nei lenkiško originalo, plg.:

[...] *kurfãi búwo prãmintas nũg Angelo pĩrm' neg ifcioie prãdeios.* DP 53₂₁

Ktore bylo nazwãne od Anyolã / pierwey niŝli fie w żywoćie poczãło. W³ 53₃

Ji skiriasi ir nuo ŝio sakinio variantų, esančių *Iŝguldymų* tekste, plg.:

Kurĩs' wãrdas prãmintas yra nũg Angelo / pĩrm' neg ifcioi prãdėios. DP 423₁₃

[...] *nazwane iest od Anyolã / pierwey niŝli fie w żywoćie poczãł.* W³ 437₄₃ (dar plg. tą pačią mintį *Iŝguldyme* išreiškiančius panaŝios skyrybos DP 423₃ ir DP 423₆ sakinius).

Skyryba dažniausiai rodo, kad gretiminės vartosenos *pirm neg* galėjo būti vertinamas kaip samplaika³⁰, reikšme artima *kol* arba *iki*. Dėl sakinių su negretiminės vartosenos *pirm* ir *neg* egzistavimo net ir gretiminės vartosenos *pirm* tam tikrais atvejais būtų galima vertinti kaip atliepiamąjį žodį, t. y. pagrindiniam dėmeniui priklausančią elementą, nes pats *pirm* skambesys garantuoja gana intensyvų foninį, taigi ir reikšminį, stiprumą. Semantinio akcentavimo poreikiu galima paaiškinti ir tokių DP laiko sakinių su negretiminiu *pirm* / *neg* ... vertimą iš gretiminio *pierwey niž*, plg.:

*Atëio tad Saducéuβai Wieβpátiešp / ir norëio io raβtú pergalet' / ródidami ioğ kelimas numireliu ne gal' bût: nes' kitáip wienu mote turëtu turét' šeptînius wirûs / kuriûs cze pirm turëio / neg nûmire. DP 343₁₉
[...] ktore tu miálá / pierwey niž vmárlá. W³ 354₂₀*

Skyrybos variantai, stipri foninė *pirm* raiška ir semantinio akcentavimo poreikis leidžia manyti, kad *pirm*, prieš sudarydamas samplaiką su *neg*, buvo pagrindiniam dėmeniui priklausančias atliepiamasis žodis. Tokiu atveju sudėtinio sakinio, prasidedančio *pirm neg*, šalutinis dėmuo su *neg* būtų interpozicinis. Laikant *pirm neg* sudėtinio jungiamuoju žodžiu, sakiniai, prasidedantys šiuo dariniu, būtų vertinami kaip prepoziciniai (dvejopo gramatinio interpretavimo galimybė 5 lentelėje pažymėta rodykle).

Pirmosios interpretacijos atveju interpoziciniais sakiniais būtų laikomi tik į pagrindinį dėmenį įsiterpiantys šalutiniai sakiniai, kurių veiksnys koreferentiškas su pagrindinio dėmens veiksniu, iškelto į sakinio pradžią, plg.:

*Teyp ir Židay / neygi atαιο βiamen / pienu ir medumi tekuncion / arba pilnon pienu ir medaus: daug wárgo tureio eydami per giras bayfias [...]. SP II 258₂₈
Ták y žydowie niž pržyβli do žiemi [...] mieli idac pržez puštynie [...]. SP II 258₂₈
Kaiþ anóii neg mēldeš iβęio ižg rubežiu sawú [...]. DP 117₁
Jáko oná / nižli sie modliá / wyβla 3 gránic swuch [...]. W³ 118₂*

arba šalutiniai sakiniai, kurie patikslina pagrindiniam dėmeniui priklausančią laiko aplinkybę, plg.:

fche nakti pirm nei gaidis du kartu giedos / tu mane tris kartus uffiginfi. BP I 365₄

Laikantis požiūrio, kad šalutinio dėmens struktūrai net ir gretiminės *pirm neg* vartosenos atveju priskirtinas tik *neg*, prepozicinių sakinių statusą turėtų tik sakiniai

³⁰ Čia galima išvelgti veikiant bendrus ikigramatinio kalbos lygmens principus (*pre-grammar rules*), pvz., kalbos intonacijos bei ritmikos dėsnius (kalbant pabrėžiami sunkiau nuspėjamos informacijos elementai; pabrėžiami svarbesnę informaciją perteikiantys elementai; konceptualiai viena kitai priklausančios informacijos atkarpos suliejamos bendru melodiniu kontūru, o pauzės tarp tokių informacinių atkarpų trukmė yra kognityvinio ryšio atitikmuo) ir išsidėstymo erdvėje dėsnius (*spacing rules*) – viena kitai konceptualiai priklausančios informacijos atkarpos išdėstomos arčiau viena kitos (Givón 2009: 326).

su vieniniu *neg* (2 tokie sakiniai aptinkami DP, 1 sakinys – SP), plg. jau anksčiau cituotą

[...] *neg* *Abrômas bū / iau aß efmi* DP 130₂₉

ir

Néfsa neg kas igîs túrta / tad' daug žáta dárancziu fiéwartú ir rupeficiú paîmi ir nukft túri.
DP 100₃₉

Abowiem niż kto nábedzje máietności/ tedy sílá proznych á ðkodliwych kłopotow [...]
oćierpieć muşi. W³ 101₅₃

bei

Neygi atayt wieton karūocios daug dâro vnt kielu ir vličiu del gárbos Karalous. SP II 164₂₆
A niż przýida ná mieyfce koronácyi / wiele czynia ná vlicách ku chwale kroliewfkiey. SP II 164₂₃

Bet kurios interpretacijos atveju matomas polinkis šalutinius sakinius su (*pirm*) *neg* vartoti postpoziciškai (santykinius postpozicinių sakinių su *neg* vartosenos BP, DP ir SP vidurkis yra daugiau nei 50%).

5 LENTELĖ. Šalutinio dėmens su jungiamuoju žodžiu *neg* pozicijos galimybės³¹

Šalutinis dėmuo su		BP (19 vnt.)			DP (57 vnt.)			SP (11 vnt.)		
		Prepo- zicinis	Interpo- zicinis	Postpo- zicinis	Prepo- zicinis	Interpo- zicinis	Postpo- zicinis	Prepo- zicinis	Interpo- zicinis	Postpo- zicinis
Jungiamasis žodis (su modifikatoriumi)	<i>pirm(a) neg</i> (pagal šal- tiniuose užfiksuotą skyrbę)	7 →	2... / <i>pirm</i> <i>neg</i> 1 ... <i>pirm</i> <i>neg</i>	8 ... <i>pirm</i> <i>neg</i> 1 ... <i>pirm</i> <i>neg</i>	8 →	2	23 ³²	4 →	1	–
	<i>neg</i>	–	–	–	2	4	3	1	1	–
	<i>neg(i)...</i> / <i>pirma....</i>	–	–	–	–	–	–	–	2	–
	<i>pirma...</i> / <i>neg(i)...</i>	–	–	–	–	–	15	–	–	4

³¹ Rodyklė žymi įvairias *pirm* priklausymo pagrindiniams ar šalutiniams dėmeniui galimybes.

³² 14 vnt. ... / *pirm neg*; 8 vnt. ...*pirm neg*; 1 vnt. *pirm* / *neg*.

Prijungiamieji laiko sakiniai su jungiamuoju žodžiu
(*pirm*) *neg* senuosiuose XVI–XVII a. lietuvių raštuose

Šalutinis dėmuo su		BP (19 vnt.)			DP (57 vnt.)			SP (11 vnt.)		
		Prepo- zicinis	Interpo- zicinis	Postpo- zicinis	Prepo- zicinis	Interpo- zicinis	Postpo- zicinis	Prepo- zicinis	Interpo- zicinis	Postpo- zicinis
Iš viso	Laikant <i>pirm neg</i> šalutinio dėmens struktūros dalimi	7 ~36,8%	3 ~15,8%	9 ~47,4%	10 ~17,5%	6 ~10,5%	41 ~72%	5 ~38,5%	4 ~30,8%	4 ~30,8%
	Laikant tik <i>neg</i> šalutinio dėmens dalimi	–	10 ~52,6%	9 ~47,4%	2 ~3,5%	14 ~24,5%	41 ~72%	1 7,7%	8 ~61,5%	4 ~30,8%

Tarinių ypatybės

Sudėtiniais prijungiamaisiais laiko sakiniams su *neg* perteikiamas dviejų veiksmų santykis laike, kai pagrindiniu dėmeniu nusakomas veiksmas vertinamas kaip vykęs / vykstantis / vyksiantis iki šalutiniu dėmeniu nusakomo veiksmo ribos³³. Gramatinės pagrindinio ir šalutinio dėmenų tariniai einančių veiksmažodžių sąrybės rodo, kad šie veiksmai paprastai vertinami kaip faktyvūs³⁴.

Pagrindinio ir šalutinio dėmenų tarinių gramatinio laiko parinktys

Visų trijų šaltinių tekstams būdingesnės laiko sakinių su to paties gramatinio laiko tariniais pagrindiniame ir šalutiniame dėmenyse fiksacijos (žr. 6 lentelę). Dažniausias sakinių modelis $V_{\text{būtas}}$, *neg* $V_{\text{būtas}}$ (santykinio dažnumo vidurkis visuose trijuose šaltiniuose ~52%), pvz.:

Ponas Kriřtus po ųawo priffikelimu ifch numirufiu / bei pirm nei dangun řenge / iftate ir prifake Apafchtalams kofani fakiti po wiffa řwieta. BP II 111₂₄

³³ Tipologiniuose tyrimuose prijungiamieji laiko santykiai tarp dviejų predikatų įvardijami kaip išreiškiantys *before*, *after*, *when* ryšį (plg. Cristofaro 2005: 159). Lietuvių kalbai labiau tinka išsamesni apibūdinimai, plg. sąvokų *veiksmo laikas iki / po nurodytos ribos* taikymą linksnų ir prielinksnių konstrukcijų sintaksei aprašyti (Gelumbeckaitė 2002: 198–202).

³⁴ Apie faktiškumo žymes *before* (*iki*) tipo santykius išreiškiančiuose prijungiamuosiuose sakiniuose (Cristofaro 2005: 62).

*Wiffa ánás pirm žinôio / prazwelge / paketino ir paskirfte neg stoioš. DP 335,
Wbytkoć on pierwey wiedział / przeyżrzał / omylił y rozrządził / niż jie sftáło. W³ 345₅₀*

Sakinių modelio V_{esamasis} , *neg* V_{esamasis} užrašymų santykinis vartosenos dažnumo vidurkis ~6,7%, plg. sakinių pavyzdžius:

[...] *todrînağ pirm neg ia iímumus dũft' / dũft' iímumus dwáfia fawa [...]. DP 203₂₅
przetoż pierwey niżli ia im dáie / vżycza im Duchá fwego [...]. W³ 211₄₂*

[...] *fweria pirm žodžius negi ku ižtaria [...]. SP II 5₁₃*

[...] *waży słowá wprzod / niż co wymowi [...]. SP II 5₁₃*

Sakinių modelio $V_{\text{būsimasis}}$, *neg* $V_{\text{būsimasis}}$ santykinis vartosenos dažnumas ~10,3%, plg. sakinių pavyzdžius:

[...] *o kağ patis' êfiu / neg miéfta ižkakšiu? DP 126₃₄
[...] á coż fam ieść bede / niż do miáftá dojde. W³ 133₂₉*

Pirm' neg prašúks ižkláufifu iūs. DP 212₂₈

Pierwey niż záwolaia / wyftucham ich. W³ 220₄₇

Būdami sakinių su *idant*, *norint* sudedamąja dalimi, prijungiamieji laiko ribos sakiniai su *neg* abiejuose dėmenyse turi tariamąją nuosaka išreikštus tarinius, pvz.:

[...] *idánt' pirm' kentētu krįziu dweiópa / neg butu ant' Wíeno pakabintas. DP 174₁
[...] áby pierwey ćierpiał krzyż dwoiáki / niżliby był ná iednym zawiešony. W³ 183₅*

Visuose trijuose tekstuose aptinkami Jn 8,58 eilutės sakinio su esamojo laiko predikatu pagrindiniame dėmenyje ir būtojo laiko predikatu šalutiniame dėmenyje užrašymai. Šis sakinio modelis (*pirm neg / neg* $V_{\text{būt}}$, V_{es}) neatitinka įprastinio semantinio standarto³⁵ (kai šalutiniu dėmeniu nusakomas situacijos laikas vertinamas kaip vėlesnis už veiksmą, nusakomą pagrindiniu dėmeniu), nes juo išreiškiami ir tam tikro vienalaikiškumo tarp nusakomų situacijų santykiai, plg.:

Pirm nei Abrahamas stoiofi / afch efmi. BP I 326₂

/ pirm neng Abrahamas stoiofi / afch efmi. BP I 320₇

[...] *pirm neg Abrômas bú / aß efsmi. DP 127₂₈*

[...] *pierwey niż Abráhám był / ia ieftem. W³ 135₉*

[...] *pirm neg Abrahamas buwo, aß efmi. SP II 109₂₃*

[...] *pierwiey niż Abráhám był, iam iešt. SP II 111₁₂*

[...] *pirm neng Abrahamas buwa / efch efmi. VEE 53₂₁*

³⁵ Apie tai, kad esant *before* (*iki*) ryšiai priklausomasis dėmuo nurodo vėlesnę veiksmą negu pagrindinio dėmens veiksmas, žr. Cristofaro (2005: 159).

Prijungiamieji laiko sakiniai su jungiamuoju žodžiu
(*pirm*) *neg* senuosiuose XVI–XVII a. lietuvių raštuose

[...] *antequam* Abraham fieret, ego sum. Jn 8,58

[...] *πρὶν* Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμί. Jn 8,58

6 LENTELĖ. Sakinių su *neg* gramatinio laiko parinktys

Sakinių modeliai	BP	DP	SP
$V_{būt}, neg V_{būt}$	7 (~36,8%)	28 (~49%)	9 (~69,2%)
$V_{būt}, neg V_{tariam}$	–	1 (~1,8%)	–
$V_{es}, neg V_{es}$	4 (~21%)	6 (~10,5%)	2 (~15,4%)
$V_{es}, neg V_{būt}$	2 (~10,5%)	2 (~3,5%)	1 (~7,7%)
$V_{es}, neg V_{būs}$	1 (~5,3%)	3 (~5,3%)	1 (~7,7%)
$V_{būs}, neg V_{būs}$	4 (~21%)	5 (~8,8%)	–
$V_{liep}, neg V_{būs / es}$	1 (~5,3%) _(es)	3 (~5,3%) _(būs)	–
$V_{tariam}, neg V_{būs}$	–	4 (~7%)	–
$V_{tariam}, neg V_{tariam}$	–	5 (~8,8%)	–

Pagrindinio dėmens tarinių ypatybės

Didžioji dalis prijungiamųjų laiko sakinių su *neg* turi episteminio modalumo pagrindinio dėmens predikatą (plg. 7 lentelėje pateikiamus duomenis).

Neiginys vartojamas išskirtinai retai – po sakinį Daukšos ir Sirvydo tekstuose³⁶. Be to, šiuose sakiniuose neiginio vartoseną nestandartinė (ne viso sakinio, bet tik dalies sakinio neiginys³⁷). DP 435₃₃ laiko sakinio struktūra ir reikšmė priklauso nuo daiktavardinio sakinio, kurio dalis jis yra, pagrindinio dėmens predikato: vertinamojo³⁸ modalumo predikatas, reprezentuojantis teksto autoriaus nuomonę ir pristatantis kitų autorystei priskiriamą teiginį kaip nefaktinį³⁹, neutralizuoja laiko sakinio neiginį (propozicinės tiesos vertinimo prasme), plg.:

[...] *dręfa blūžnit' / ioğ ne būwo pirm' neg vžgime iżğ Mergós Mariós*. DP 435₃₃

[...] *śmieia blūžnić / že nie był pierwey nižli fie národził z Pánny Máryey*. W³ 451₁₆

³⁶ DP 278₂₃ sakinį galima interpretuoti kaip teigiamą, plg.: *kurié pirm' neg intikéio / ne turéio būt príwerfstí nei futremtí / bęł malônei turéio būt ilaiftí ir pralidėti* [...].

³⁷ Sakinio neiginium laikoma morfosintaksinė konstrukcija, kurios funkcija (siejama su pagrindiniu veiksmažodžiu) yra neigti sakinį. Sakinio dalies neiginys gali veikti tik vieną sakinio dalį, plg. Miestamo (2005: 3t).

³⁸ Apie vertinamuosius predikatus žr. Holvoet, Judžentis (2003: 168–169).

³⁹ Apie pagrindiniame dėmenyje esančio neiginio ar negatyvaus elemento poveikį prijungiamajam dėmeniui plg. Cristofaro (2005: 31; 36–37).

SP I 143₂₇ sakinyje pagrindinį neiginio krūvį prie savęs pritraukia *pirm*⁴⁰, todėl juo pasakoma propozicija taip pat gali būti vertinama kaip teigiama (sakinio funkcija – pasakyti, kada Dievas pasirodė bažnyčioje), plg.:

*ir pats Dievas ne pirmą pasirode bažnicioi Salamano / negi buvo tobulay padarita ir pa-
baigta.* SP I 143₂₇

I jam Bóg nie pierwey sie pokazal w kościelė [...] / a⁴¹ był dofkonalé uczynióny y dokónczony.
SP I 143₃₁

(Dabartinėje kalboje šio sakinio struktūra būtų kitokia⁴².)

Pagrindinio dėmens tariniais einantys episteminio modalumo predikatai ir reta neiginio vartoseną gali būti susijusi su viena iš svarbesnių laiko sakinių su *neg* funkcijų – šiais sudėtiniais sakiniais perteikiama informacija apie veiksmų seką (įvykusią arba turinčią įvykti), kurios faktyvumu naratorius neabejoja.

Šalutinio dėmens tarinių ypatybės

BP, DP ir SP tekstuose esančių laiko sakinių su *neg* šalutinio dėmens tariniais eina tik asmenuojamosios⁴³ veiksmažodžių formos. Neiginys šalutiniame dėmenyje nevartojamas.

Šalutinio dėmens tariniais dažniausiai eina įvykio veiksmo veiksmažodžiai, perteikiantys rezultatinį arba ribinį veiksmo aspektą, plg.:

*Bet ne iu dweiu teipo pramintas buwa / Net paties Diewo per Angela Schwenta Gabrie-
la / pirm nei praffideia biwate.* BP I 135₂

Biloia iopi Karaliſchkis Wieſchpatie / atiek / pirm neg numirſhta waikas mana. BP II
474₁

Įvykusio veiksmo nuoroda kartais perteikiama ir būtojo laiko eigos veiksmo veiksmažodžiais, plg.:

⁴⁰ Talmy Givóno nuomone, neiginio veikimo apimtis sakiniuose, turinčiuose neprivalomų / fakultatyvių sakinio elementų, tokių kaip prieveiksmai, keičiasi. Tokie fakultatyvūs elementai sakiniuose su neiginiu pritraukia prie savęs visą neiginio galią (Givón 2001 I: 381–382). Sakiniuose, neturinčiuose tokių elementų, neiginio galia pirmiausia siejama su veiksmažodžiu, plg. Givón (2001 II: 230). Apie neiginio valdos linijinį pobūdį, plg. Huddleston, Pullum (2002: 717, 782).

⁴¹ Apie samplaikinį *nie pierwey a^ž* pobūdį plg. Klemensiewicz ir kt. (1955: 468).

⁴² Dabartinėje kalboje paprastai vartojami variantai, kuriuose sakinio elementai išsidėsto kitaip, plg.: [...] *pasirodė bažnyčioj ne anksčiau, nei [ji] buvo tobulai padaryta* arba [...] *nepasirodė bažnyčioj anksčiau nei [ji] buvo tobulai padaryta*.

⁴³ Vytautas Ambrazas pateikia Bretkūno *Biblijos* vertime vartojamų sakinių su *pirm nei* ir dalyviu pavyzdžių (Ambrazas 2006a: 453).

Prijungiamieji laiko sakiniai su jungiamuoju žodžiu
(*pirm*) *neg* senuosiuose XVI–XVII a. lietuvių raštuose

[...] *pirma nieig dawe monnu Diewas Zydamus / laydo weiu / idant žiami nupuftu*. SP II 91₃₂
[...] *že niž mánne dał Bog Zydom / wprzod wiátr pořłál* [...]. SP II 91₃₂

7 LENTELĖ. Prijungiamųjų laiko sakinių su *neg* gramatinės ypatybės

Sakiniai su (<i>pirm</i>) <i>neg</i>	BP	DP	SP	Santykinis vartosenos vidurkis
Sakinys su <i>neg</i> turi gretiminės ar negretiminės vartosenos <i>pirm</i>	19 (100%)	48 (84,2%)	11 (84,6%)	(~89,6%)
Teigiamas pagrindinio dėmens predikatas	19 (100%)	56 (~98,2%)	12 (92,3%)	(~96,4%)
Pagrindinio dėmens predikatas su neiginiu	–	1 (~1,8%)	1 (7,7%)	(~3,2%)
Episteminio modalumo pagrindinio dėmens predikatas	17 (~89,5%) ⁴⁴	45 (~78,9%) ⁴⁵	12 (~92,3%)	(~86,7%)
Deontinio modalumo pagrindinio dėmens predikatas	2 (~10,5%)	11 (~19,3%)	–	(~10%)

Semantinės laiko sakinių su (*pirm*) *neg* galimybės

Sakiniais su *neg* akcentuojama veiksnių išsidėstymo tvarka, kuri gali būti nusakoma ikoniškai⁴⁶, pvz.:

⁴⁴ Iš jų 4 vnt. su būsimąjo laiko predikatais.

⁴⁵ Iš jų 6 vnt. su būsimąjo laiko predikatais.

⁴⁶ Ikoniškumas suprantamas kaip polinkis įforminti kalbines struktūras pagal panašumą su patirtimi, pvz., pasakojant ikoniška veiksnių seka veiksmus pateikia eiliškumo, pagal kurią veiksmi vyko / turėtų vykti, tvarka. Daugiau apie ikoniškumą žr. Croft (1990: 164, 194), apie ikoniškumo principus sintaksėje ir biologinį ikoniškumo kodų pagrindą žr. Givón (1990: 966–984), apie ikonišką motyvaciją kaip atitikimą tarp lingvistinės struktūros ir lingvistinės reikšmės, kai sudėtinio sakinio dėmenų tvarka atitinka loginius ryšius tarp veiksnių, žr. Haiman (1985: 11), Cristofaro (2005: 8).

[...] *vžėik pirm' / neg numirs funus manas.* DP 355₂⁴⁷

ar neikoniškai, pvz.:

[...] *kuris negi žmogu karalum ir wieβpatim pafate / pirma namus iam gražus ir izdabintus*
[...] *padare.* SP I 143₁₇

Sakiniams su *neg* būdinga dvejopa semantinio vaizdo pateikimo (ir funkcinio pavartojimo) galimybė: įprastinės ir išskirtinės veiksmy sekos nusakymas.

Įprastinė (nežymėta) veiksmy seka nusako tikrovėje įprasto dviejų veiksmy savitarpio santykį, pvz.:

[...] *ir mufu Tiewu tiewai tokie ira buwen / pirm neig Diewas iemus fawa Schwenta βodi atfiunte.* BP I 154₂

Nemaža dalis (vidutiniškai ~44%) BP, DP, SP esančių laiko sakinių su *neg* nusako neįprastą (žymėtą) veiksmy eigą/seką:

chryftus būwo pirm' neg izg mergos vžgime.' DP 44₃₄
Chryftus był pierwey niżli fie z Panny národžil. W³ 43₄₁

Kurio buwa pramintas nog Angelo / pirm neng βiwate praffideia. BP I 126₆

[...] *kuris wiffa péržino pirm neg tâmpa.* DP 235₃
[...] *ktory wβytko przewie / pierwey niż fie ofstanie.* W³ 243₄₀

[...] *kuris pirm negi kas io melde / pats [...] prałykie iu maldas / paweyzdeio vnt reykálu iu.*
SP II 103₂

[...] *ktory wprzod niż go kto prošil sam [...] vprzedžil ich modly [...].* SP II 103₂

[...] *ghis scho ferganczio žmogaus apfijm / ghi netiktai žodeis priefch Pharifeuschus uffto-*
dams / bet ir io ligga prawaridams / pirm nei ghi ferganfis meldž [...]. BP II 425₂₃

[...] *tai wiffa prâneffe pirm neg stóios.* DP 235₂
[...] *to wβytko opowiedziec raczył/ pierwey niż fie stało.* W³ 243₃₉

Dvejopa laiko sakinių su *neg* semantinė galimybė rodo glaudų šių sakinių struktūros ir jų vartosenos specifinio pobūdžio diskursuose ryšį – sakiniaus su *neg* galėjo būti nusakoma ne tik įprastinė veiksmy seka, kuria siekiama atkreipti dėmesį į veiksmy išsidėstymą ar gretimumą vienas kito atžvilgiu, bet ir neįprasta veiksmy seka, siejama su apibūdinamųjų subjektų išskirtinumu.

Sakinių su (*pirm*) *neg* vartosenos lauką aptariamuosiuose raštuose stiprino ne tik tekstų autorių siekis kuo labiau atitikti pirminių šaltinių⁴⁸ siūlomą sakinio modelį,

⁴⁷ Jau cituotų sakinių originalai nebekartojami.

⁴⁸ Apie konkretizavimą ir interpretavimą verčiant Biblijos tekstus plg. Aleknavičienė (2008: 31).

bet ir pamokslų žanro nulemtas poreikis interpretuojant pirminius šaltinius pakartoti svarbesnes perikopų citatas.

8 LENTELĖ. Laiko sakiniai su *neg*: semantiniai veiksmy sekos nusakymo būdai

Veiksmy seka		BP				DP				SP			
		Neikoniška		Ikoniška		Neikoniška		Ikoniška		Neikoniška		Ikoniška	
		Nežymėta	Žymėta	Nežymėta	Žymėta	Nežymėta	Žymėta	Nežymėta	Žymėta	Nežymėta	Žymėta	Nežymėta	Žymėta
Gramatinio laiko parinktys	Būtojo	2	–	2	3	4	1	8	16	6	1	2	–
	Esamojo	–	1	–	3	1	2	2	–	1	–	1	–
	Būsimojo	–	4	–	–	4	–	1	–	–	–	–	–
	Tariamasis n.	–	–	–	–	–	–	5	–	–	–	–	–
	Mišrios	–	3	1	–	3	2	4	4	1	1	–	–
Iš viso		2	8	3	6	12	3	20	22	8	2	3	–
		10 (~52,6%) (žymėta seka ~42,1%)		9 (~47,4%) (žymėta seka ~31,6%)		15 (~26,3%) (žymėta seka ~5,3%)		42 (~73,7%) (žymėta seka ~38,6%)		10 (~76,9%) (žymėta seka ~15,4%)		3 (~23,1%)	

IŠVADOS

Senajai lietuvių kalbai būdingi laiko sakiniai su (*pirm*) *neg* Jono Bretkūno, Mikalojaus Daukšos ir Konstantino Sirvydo pamokslų rinkinių tekstuose buvo vartojami dar gana dažnai (sudaro vidutiniškai apie penktadalį visų šiuose raštuose laiko ribą nurodančių sakinių).

Dabartinėje kalboje jau išnykę laiko sakiniai su *neg* be atliepiamųjų žodžių dar vartojami Daukšos *Postilėje* ir Sirvydo *Punktuose sakymų*. Daukšos *Postilėje* sakiniai su *neg* kai kur dar vartojami nepriklausomai nuo lenkiško originalo.

Perikopėse esantys laiko sakiniai su jungiamaisiais žodžiais *pirm neg* ir *neg* atitinka Vulgatos laiko sakinius su jungiamaisiais žodžiais *priusquam* arba *antequam* ir graikiško NT laiko sakinius su $\pi\sigma\iota\nu$ arba $\pi\sigma\omicron\tau\omicron\upsilon$, bet nuoseklus ryšio su anti-

kinių kalbų siūlomais sakinių modeliais nesama. Didesnis struktūrinis panašumas pastebimas tarp identiškias Biblijos eilutes nusakančių prijungiamųjų laiko sakinių su (*pirm*) *neg* skirtinguose lietuviškuose šaltiniuose – juose vartojami laiko sakinių jungiamieji žodžiai *neg* arba *pirm neg* sutampa (įvairūs tik paties *neg* variantai) ir atitinka Vilento *Evangelijų bei Epistolų* tekste esantį vieninio *neng* ar gretiminės vartosenos *pirm neng* parinkimą.

Pozicijos ir skyrybos požiūriu įvairuojantys jungiamojo žodžio *pirm* (...) *neg* užrašymai Daukšos ir Sirvydo raštuose gali būti vertinami kaip ženklas, rodantis jungiamojo žodžio *neg* jungimąsi su atliepiamuoju žodžiu *pirm* į vieną sudėtinį jungiamąjį žodį. Bretkūno *Postilės pirm neg* galima laikyti jau susiformavusiu sudėtinio jungiamuoju žodžiu – skyrybos ženklas laiko sakiniuose su *pirm neg* vartojamas nebent prieš visą *pirm neg*, bet ne tam, kad perskeltų *pirm neg* pusiau.

Laiko sakinių su (*pirm*) *neg* semantinės galimybės rodo glaudų šių sakinių struktūros ir jų vartosenos specifinio pobūdžio diskursuose ryšį – sakiniais su (*pirm*) *neg* galėjo būti nusakoma ne tik įprastinio, bet ir netipiško veikslių išsidėstymo seka, skirta apibūdinamųjų subjektų išskirtinumui nuskaidyti.

ŠALTINIAI

BP – Bretkūnas Jonas 1591: *Postilla Tatai efi Trumpas ir Praftas Ijchguldimas Euan-gelium* [...] *Per Iana Bretkuna* [...] *Karaliaucziui*. – *Jono Bretkūno Postilė. Studija, faksimilė ir kompaktinė plokštelė*, par. Ona Aleknavičienė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005.

DLKT – Kompiuterinės lingvistikos centro Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas. <http://donelaitis.vdu.lt>

DP – Adamonytė Veronika, Lučinskienė Milda, Pajėdienė Jūratė, Šinkūnas Mindaugas, par., 2008: *Mikalojus Daukša, Postilė, 1599: elektroninė tiesioginė ir atvirkštinė žodžių formų konkordancijos*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*, elektroninis variantas, redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. red.), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zbarskaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008. www.lkz.lt.

NT – Nestle Eberhard, Aland Kurt ³1999: *Novum Testamentum Graece et Latine*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

SP I – *Punkty Kazan od adventu aż do Postu, Litewskim Ięzykiem, 3 wytłumáczeniem ná Polskie przez Księdzã Konstantego Szyrwida* [...] *W Wilnie* [...] *Roku 1629 in Œyrowids Punk-tay sakimu (Punkty kazań)* [...] litauisch und polnisch mit kurzer grammatisher Einleitung herausgegeben von Dr. Franz Specht. Göttingen, 1929.

Prijungiamieji laiko sakiniai su jungiamuoju žodžiu
(pirm) neg senuosiuose XVI–XVII a. lietuvių raštuose

SP II – *Ponkty Kazan na Post wielki Ięzykiem Litewskim Przez W. X. Constantego Szyrwida [...] W Wilnie [...] Roku 1644 in Šyrywids Punktay sakimu (Punkty kazań) [...] litauisch und polnisch mit kurzer grammatisher Einleitung herausgegeben von Dr. Franz Specht. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1929.*

VEE – Vilentas Baltramiejus 1579: *Euangelias bei Epistolas [...] pilnai ir wiernai pergulditas ant Lietuwifchka Szodzia / per Baltramieju Willenta [...] Metu M. D. LXXIX.*

Vulg – Vulgata. Cit. iš Nestle Eberhard, Aland Kurt ³1999: *Novum Testamentum Graece et Latine.* Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

W³ – *Postilla Catholicka Mnieyfza. Przez D. Iakuba Woyka [...] W Krakowie, 1590. – Mikalojaus Daukšos 1599 metų Postilė ir jos šaltiniai,* par. Jonas Palionis. Vilnius: Baltos lankos, 2000.

LITERATŪRA

Aleknavičienė Ona 2005: Jono Bretkūno POSTILĖ Lietuvoje: sklaidos istorija. – *Jono Bretkūno Postilė,* par. Ona Aleknavičienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 13–143.

Aleknavičienė Ona 2008: Jono Bretkūno Postilės (1591) teksto istorija: perikopių redagavimo šaltiniai. – *Archivum Lithuanicum* 10, 29–60.

Ambrazas Vytautas 2006a: *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė.* Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Ambrazas Vytautas 2006b: Prijungiamieji sakiniai. – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika,* red. Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 659–696.

Balkevičius Jonas 1963: *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė.* Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Bauer Jaroslav 1972: *Syntactica Slavica.* Brno: Universita J. E. Purkyně.

Cristofaro Sonia 2005: *Subordination.* Oxford, New York: Oxford University Press.

Croft William 1990: *Typology and Universals.* Cambridge: University Press.

Drotvinas Leonardas 1968a: Sudėtinės prijungiamosios laiko konstrukcijos senuosiuose lietuvių kalbos raštuose. – *Kalbotyra* 19, 67–88.

Drotvinas Leonardas 1968b: Laiko aplinkybės šaltinių sakinių prijungimo priemonės senuosiuose lietuvių kalbos raštuose. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Kalbotyra* 19, 89–98.

Fauconnier Gilles 2003: *Mental spaces.* Cambridge: Cambridge University Press.

Gelumbeckaitė Jolanta 2002: *Linksnių ir prielinksninių konstrukcijų sintaksė Jono Bretkūno Biblijos Evangelijoje pagal Luką (Opera linguistica Lituanica 1)*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Givón Talmy 1990: *Syntax* 1–2, Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.

Givón Talmy 2001: *Syntax. An Introduction* 1–2. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.

Givón Talmy 2009: *The Genesis of Syntactic Complexity*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Haiman John 1985: *Natural Syntax*. Cambridge: University Press.

Hermann Eduard 1912: *Über die Entwicklung der litauischen Konjunktionalsätze*. Jena: Frommansche Buchdruckerei.

Holvoet Axel, Judžentis Artūras 2003: Sudėtinio prijungiamojo sakinio aprašymo pagrindai. – *Sintaksinių ryšių tyrimai*, red. Axel Holvoet, Artūras Judžentis. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 115–172.

Huddleston Rodney, Pullum K. Geoffrey, ed., 2002: *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: The Press Syndicate of the University of Cambridge.

Jablonskis Jonas 1911: *Lietuvų kalbos sintaksė*. – *Jonas Jablonskis. Rinkiniai raštai 1*, sud. Jonas Palionis. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957, 435–549.

Klemensiewicz Zenon, Lehr–Spławiński Tadeusz, Urbańczyk Stanisław 1955: *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Koženiauskienė Regina 1990: *XVI–XVIII amžiaus prakalbos ir dedikacijos*. Vilnius: Mokslas.

Lieko Anelli 1992: *The Development of Complex sentences*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lyons John 1993: *Semantics* 1–2, Cambridge: University Press.

Maskuliūnas Bronius 2000: Refleksyviojo posesyvumo raiška Mikalojaus Daukšos *Postilės* perikopėse. – *Archivum Lithuanicum* 2, 107–123.

Miestamo Matti, 2005: *Standard Negation: The Negation of Declarative Verbal Main Clauses in a Typological Perspective*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Pajėdienė Jūratė 2010: Prijungiamieji laiko ribos sakiniai su jungiamuoju žodžiu *net* senojoje lietuvių kalboje. – *Baltistica* 45(2), 265–283.

Prijungiamieji laiko sakiniai su jungiamuoju žodžiu
(*pirm*) *neg* senuosiuose XVI–XVII a. lietuvių raštuose

Palionis Jonas 1967: *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.* Vilnius: Mintis.

Palionis Jonas 2000: 1599 metų Postilė ir jos leidimai. – *Mikalojaus Daukšos 1599 metų Postilė ir jos šaltiniai*, par. Jonas Palionis. Vilnius: Baltos lankos, 13–22.

Pisarkowa Krystyna 1984: *Historia składni języka polskiego*. Wrocław: Ossolineum.

Valiulytė Elena 2006: Jungtukas. – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, red. Ambrazas Vytautas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 455–461.

Temporal Clauses with Conjunction *neg* in Old Lithuanian Writings

SUMMARY

The article gives an overview of the structure and semantics of subordinate clauses of time boundary with the conjunction (*pirm*) *neg* in Old Lithuanian writings (in texts of J. Bretkūnas' *Postilla* (1591), M. Daukša's *Postilla* (1599) and K. Sirvydas' *Punktai sakymų* (I – 1629, II – 1644)).

Temporal clauses with the conjunction (*pirm*) *neg* were used to express a usual (unmarked) or unusual (marked) temporal relationship of events (posteriority).

In all these texts most frequent are temporal clauses with the compound conjunction *pirm neg* (only the compound conjunction *pirm neg* is used in temporal clauses in Bretkūnas' *Postilla*). Temporal clauses introduced by the single conjunction *neg* (no longer used as temporal conjunction in Modern Lithuanian) are fixed in Daukša and Sirvydas. Some temporal clauses of Daukša and Wujek have divergent conjunctions. One such clause with *neg* in Daukša's pericopes has a structural similarity with its equivalent in Vilentas *Euangelijos bei Epistolos* (1579)).

Įteikta 2011 m. sausio 3 d.

JŪRATĖ PAJĖDIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

E. paštas - juratep@ktl.mii.lt